

О.І. Гуторов, д-р екон. наук, професор

С.В. Грошев, аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,

ОРГАНІЗАЦІЙНО–ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

У представленій статті дано обґрунтування науково-методичних основ організаційно-правового забезпечення ефективного використання земельних ресурсів. З метою подолання виявлених суперечностей у вітчизняному земельному законодавстві в контексті забезпечення екологічно сталого розвитку сільськогосподарських угідь і продовольчої безпеки держави окреслено коло принципів питань, які повинні бути вирішені в процесі поетапного прийняття Законів України, що стосуються питань становлення ринку землі, здійснення зонування земель за рівнем їх екологічності, деградованих і техногенно забруднених земель.

***Ключові слова:** ефективне використання земельних ресурсів, організаційно-правове забезпечення, підвищення ефективності виробництва, земельна реформа, ринок землі.*

Постановка проблеми. Ефективне використання земельних ресурсів має винятково важливе значення для соціо-еколого-економічної сфери України. Цьому має бути підпорядковане реформування земельних відносин, на основі якого здійснено перехід до різних форм власності на землю, запроваджено платне землекористування тощо. Проте в державі поки що не вирішено проблему забезпечення раціонального та екологічнобезпечного використання земельних ресурсів.

У сучасних умовах суспільні відносини щодо використання, охорони та відтворення земель надзвичайно урізноманітнюються та ускладнюються, що зумовлює необхідність їх більш детальної регламентації правовими засобами.

У зв'язку із недосконалістю правових норм, що торкаються регулювання земельних відносин та цілою низкою спірних моментів стосовно даної проблематики, які регулюються у різних законодавчих актах по-різному, питання організаційно-правового забезпечення ефективного використання земельних ресурсів є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Одним з результативних заходів підвищення ефективності виробництва в сільському господарстві є

ефективне використання земельних ресурсів. Теоретичні та практичні аспекти збереження, відтворення та ефективного використання земельних ресурсів висвітлено в наукових працях Д.І. Бабміндри, І.К. Бистрякова, В.А. Борисової, В.М. Будзяка, І.М. Буздалова, С.Ю. Булигіна, О.І. Гуторова, А.С. Даниленко, Д.С. Добряка, С.І. Дорогунцова, С.М. Кваші, Ф.Т. Моргуа, Л.Я. Новаковського, Б.Й. Пасхавера, А.Я. Сохничя, М.Г. Ступеня, А.М. Третяка, М.А. Хвесика, О.В. Ульянченко та багатьох інших науковців.

Проте, постійні зміни, які відбуваються в суспільно-економічному житті країни, і зокрема в сільському господарстві, вимагають поглиблених досліджень щодо формування механізму організаційно-правового забезпечення ефективного використання земельних ресурсів в умовах ринкових трансформацій.

Мета дослідження. Метою даної статті є визначення та обґрунтування напрямів удосконалення організаційно-правового забезпечення ефективного використання земельних ресурсів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Багатоплановість експлуатації землі як об'єкта господарської діяльності людини, її обмеженість у просторі, незамінність, не відтворюваність висувають на перший план проблему раціонального її використання та охорони [1, с. 35]. У свою чергу, організація ефективного використання земельних ресурсів на всіх рівнях територіальних утворень являє собою комплексну систему заходів, що забезпечує вирішення правових, соціально-економічних, технологічних, організаційно-територіальних і екологічних завдань сільськогосподарського землекористування.

Ефективне використання земельних ресурсів передбачає отримання максимального економічного ефекту від їх використання. Проте економічний ефект, як відомо, може увійти у конфлікт з екологічною раціональністю, і тоді його не можна вважати позитивним. Тому поняття ефективності використання земель органічно включає до свого змісту і охорону земель. У першу чергу, це стосується земель сільськогосподарського призначення, адже ефективність їх використання – це науково, екологічно, економічно, соціально обґрунтоване і найбільш доцільне використання земель, що включає до свого змісту також їх охорону в процесі цього використання.

Вперше в земельному законодавстві, а саме у Земельному кодексі України (2001 р.) [2], було закріплено принцип пріоритетності вимог екологічної безпеки (п. "д" ст. 5). Термін екологічна безпека законодавчо визначається у ст. 50 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" як "... такий стан навколишнього природного

середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей”[3, с. 35].

Принцип пріоритету вимог екологічної безпеки є однією з норм Конституції, закріпленої в ст. 50, де зазначено, що кожен має право на забезпечене для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [4].

Пріоритетність вимог екологічної безпеки над безпекою економічною та іншою зумовлена її високим рівнем можливих негативних наслідків для людини. Якщо діяльність суб'єктів (переважно юридичних осіб) перешкоджає здійсненню громадянами їх права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, то вона згідно зі ст. 10 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" підлягає припиненню [3].

Питання ефективного використання земельних ресурсів та їх охорони регулюється Земельним кодексом та багатьма іншими законодавчими актами. Існуючими нормативно-правовими документами недостатньо системно охоплюються питання збереження і невиснажливого використання земельних ресурсів України. Багато питань стосовно зазначеної проблеми залишаються ще нерозв'язаними і законодавчо не врегульованими. Серед них:

- призупинення деградаційних процесів ґрунтів і відтворення їх родючості;
- зменшення рівня розораності;
- контроль за поверненням орендованих земель у належному стані;
- економічне стимулювання екологічно безпечного сільськогосподарського виробництва тощо.

Земельним кодексом України ст. 177 передбачено розроблення загальнодержавних програм використання та охорони земель. У Верховеній раді вже розглянуто проект Закону України «Про Загальнодержавну програму використання та охорони земель». Впровадження такої програми в Україні назрівало роками і є вкрай необхідним.

Проект Програми містить 5 розділів. У розділі 1 викладено мету Програми. У розділі 2 обґрунтовано шляхи і способи розв'язання проблеми. Розділом 3 передбачено здійснення взаємопов'язаних організаційних, правових, екологічних та інших завдань та заходів, що представляють собою цілісну систему, і які спрямовані на ефективне

використання земель, їх охорону та підвищення родючості. У розділах 4 і 5 наведені очікувані результати виконання програми, її ефективність, обсяги та джерела фінансування [5].

У січні 2015 р. схвалено Указом Президента України Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (реєстраційний номер 5/2015) [6]. Дорожня карта Указу передбачає першочергову реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави серед яких:

- реформа сільського господарства та рибальства;
- земельна реформа.

Земельна реформа в Україні ще не завершена оскільки не прийняті Закони України "Про ринок землі", «Про земельні аукціони», «Про державну інвентаризацію земель», «Про зонування земель», «Про обіг земель сільськогосподарського призначення».

Поки не прийнятий Закон України "Про ринок землі", до Закону України "Про оренду землі" необхідно внести зміни. Статтею 19 даного закону передбачено, що при передачі в оренду сільськогосподарських угідь для ведення товарного сільськогосподарського виробництва строк дії договору оренди земельних ділянок визначається з урахуванням періоду ротації основної сівозміни згідно з проектами землеустрою [7, с. 12]. Але в цьому Законі не передбачено контролю за поверненням орендованих земельних ділянок в належному стані після закінчення терміну їх оренди, що актуально в умовах реформування земельних відносин.

Важливою передумовою формування чіткого ринку земель сільськогосподарського призначення є прийняття Закону України "Про ринок земель". Цей законопроект знаходиться на розгляді у Верховній Раді України і спрямований на врегулювання таких заходів:

- організацію прозорого публічного ринку земель із запровадженням конкурентності їх продажу;
- остаточне завершення створення ринкових передумов для залучення до економічного обігу земельних ділянок;
- забезпечення повноти надходження податків і зборів.

Висновки. Таким чином, однією зі складових системи управління сільськогосподарським виробництвом є організаційно-правове забезпечення ефективного використання земельних ресурсів. З метою подолання виявлених протиріч у вітчизняному земельному законодавстві в контексті забезпечення екологічно сталого розвитку сільськогосподарського землекористування і продовольчої безпеки держави окреслено коло принципів питань, які мають бути вирішені у процесі поетапного прийняття Законів України, що стосуються питань

становлення ринку землі, здійснення зонування земель за рівнем їх екологічності, деградованості та техногенної забрудненості.

Нормативно-правове врегулювання земельних відносин сприятиме стабільності та ефективності функціонування системи сільськогосподарського землекористування, зорієнтованої на вирішення питань продовольчої безпеки країни, досягнення добробуту громадян і розвиток сільських територій. Воно також вирішуватиме найпроблемніші питання формування цивілізованого ринку земель сільськогосподарського призначення, використання, відтворення і їх охорони, збереження родючості ґрунтів, що дозволить проводити прогнозовану, прозору політику земельних відносин, яка сприятиме зростанню довіри населення, його переконанню у незворотності земельної реформи, активізації інвестиційних процесів в аграрному секторі.

Бібліографічний список: 1. Русан В.М. Економіко-екологічний механізм раціонального сільськогосподарського землекористування / В.М. Русан // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 31-37. 2. Земельний кодекс України [офіційне видання] // Голос України. — 1991. – № 7. – 11 січня. 3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №41. – С. 546. 4. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – ст. 141.5. Проект Закону України «Про Загальнодержавну програму використання та охорони земель» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF2JY00A.html. 6. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» № 5/2015 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF2JY00A.html. 7. Шкуратов О.І. Роль земельної іпотеки в кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників / О.І. Шкуратов // Економіст. – 2011.– № 10. – С. 12-13.

О.І. Гуторов, С.В. Грошев **Организационно-правовое обеспечение эффективного использования земельных ресурсов.** В предоставленной статье дано обоснование научно-методических основ организационно-правового обеспечения эффективного использования земельных ресурсов. С целью преодоления выявленных противоречий в отечественном земельном законодательстве в контексте обеспечения экологически устойчивого развития сельскохозяйственных угодий и продовольственной безопасности государства очерчен круг

принципиальных вопросов, которые должны быть решены в процессе поэтапного принятия Законов Украины, касающиеся вопросов становления рынка земли, осуществления зонирования земель по уровню их экологичности, деградированных и техногенно загрязненных земель.

Ключевые слова: эффективное использование земельных ресурсов, организационно-правовое обеспечения, повышения эффективности производства, земельная реформа, рынок земли.

O.I. Gutorov, S.V. Groshev Organizational-legal ensuring of efficient use of land resources. The provided Article gives the substantiation of the scientific and methodological foundations of the organizational and legal support of the efficient use of land resources. Organization of the effective use of the land resources at all levels of the territorial entities is an integrated system of measures, provides a solution to the legal, socio-economic, technological, organizational, territorial and environmental challenges of agricultural land use.

For the purpose of overcoming the detected contradictions in the national land legislation in the context of ensuring ecological sustainable development of the agricultural land and food security of the state the scope of the fundamental issues that shall be resolved in the process of the gradual adoption of the Law of Ukraine regarding the issues of formation of the land market, implementation of the zoning of lands according to the level of their environmental compatibility, degraded and technologically contaminated land has been set.

Legal regulation of land relations contributes to the stability and efficient functioning of the system of agricultural land use, focused on food security issues of the country, achieving the welfare of citizens and the development of rural areas. It also solves issues on the formation of a civilized market of agricultural land, use, reproduction and protection, soil conservation, which will allow for a predictable, transparent policy of land relations, which will contribute to the growth of public confidence, its belief in the irreversibility of the land reform, and activation of the investment processes in the agricultural sector.

Key words: efficient use of land resources, organizational-legal ensuring, improve the efficiency of production, land reform, land market.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2016 р.